

מקונסטרוקטיביות — לליבראליזם

אדם דורון: 'סוגיות בהיסטוריה של ההווה'; פרקים בתולדות תנועת הפועלים הישראלית; הוצאת עם עובד — תרבות וחינוך, בשיתוף בית ברל; תל-אביב; 1983; 222 עמודים

פרו החדש של איש בית-ברל "פורש יריעה היסטורית על מאורעות, אידיאולוגיות ואישים בתולדות היישוב בארץ, שהשפעתם היתה בעבר ונשארה כ'שורש' שים' בהווה". הבטחה זו שעל-גבי המעטפה קיים המחבר בדמות לקט מאמרי רצוניה על ספרים רבים שהופיעו בשנים האחרונות וחיברן למעין 'קורס קצר' על תולדות ארץ-ישראל העובדת עד ימינו. בשביל הקורא הצעיר והציבור שעלה ארצה אחרי הקמת המדינה, היינו, רובם הגדול של אוכלוסי ישראל, זהו דורון משכיל ומועיל — כמובן אם קוראים בו, באופן ביקורתי ותוך כדי עיון במקורות.

יש גם חיוב בעובדה, שהמחבר אינו מטיח את כל מעשי מפלגתו, הלא היא מפלגת-העבודה והזרמים שקדמו לה, וצובע אותם בוורוד, אינו מלמד סנגוריה ואף משמיע דעה ביקורתית. הוא כותב: "לעניות דעתי, מי שפרץ כבר פרץ בחזון החברתי של תנועת-העבודה ואיפשר למצב החברתי בארץ להגיע השפל שהגיע אליו, היא מפלגת-העבודה עצמה, והיא אינה יכולה להאשים בכך את זולתה. ה'כדוך' בציבור נובע מן הפער העצום שבין ההנחות והציפיות בדבר חברה מתוקנת, שיויונית וסולידארית, לבין המציאות החברתית" (עמ' 24).

טוב שאיש 'מכון העיון בתולדות תנועת-העבודה' בארץ מעלה מתהום הנשיה את דברי 'האבות המייסדים', כגון הפרוגרמה של מפא"י שכתב ברל כצנלסון ב-1928, שבה נכתב בין השאר: "במרכזה על ההיסטוריה האנושית עומד דבר הגשמת הסוציאליזם במלוא היקפו ותכנון"; "הגשמת הסוציאליזם פירושה: ביטול הקניין הפרטי באוצרות הטבע ובמכשירי העבודה והעברתם לרשות הכלל; ביטול כל צורות היעבוד החברתי, המעמדי, הלאומי, הדתי והמיני; השלטת עיקר העבודה הכללית על כל אדם בחברה, הנהלה עצמית דמוקרטית של החברה במדיניות ובמשק" (עמ' 43).

ויתרה מזו, דורון מסכים עם ד"ר אלקנה מרגלית, כי רדיפת השמאל בראשותו של אלקינד ופירוק 'גדוד העבודה' ב-1926 היתה שגיאה (עמ' 81); הוא מציין שבן-גוריון לא רק בנה, אלא גם "הרס ופירק" (עמ' 74); מביע דעתו כי ההסכם ב'ג'זיבוטנסקי משנת 1934, אף לו אושר, ממילא לא היה מונע הופעתם ההרסנית של הרביזיוניסטים (98); הוא כותב כי "ב"ג" הלך במודעות מלאה לקראת פילוג מפא"י ב-1944 כדי ליהפך למנהיג כל-יכול של המפלגה. ואילו 'אחדות-העבודה' אמנם לא תרמה לתפישה המדינית שהביאה לכינון מדינת ישראל, אבל "בחיפוש האידיאולוגי גילתה דבקות באמונה באידיאליזם החברתיים המקוריים" (109); הוא כותב באהדה על הקו המדיני של משה שרת שביקש "למנוע את ישראל ממלחמת-מנע ולנסות לפתוח כבר אז, בשנות החמישים, בתהליך השלום" (124).

■ 'התאמת' סוציאליזם לליבראליזם

אולם, ציון החיוב שבספר כסיקור קליקריאה של תולדות א"י העובדת, כממליץ על עיון בספרות הענפה בנושא זה שראתה אור בעשור האחרון, וכמביא מקורות נשכחים ועמדות בלתי-שגרתיות — אל להם לסנוור עין הקורא מראות את מגמת 'פתיחותו' של המחבר. מדוע — שואל דורון — נכשל המערך? הוא דוחה

מכל וכל את "טענתם של בן-אהרון ואחרים, שגרסו כי מפלגת-העבודה איבדה את השלטון על שזנחה, זה שנים, את האידיאולוגיה שלה לטובת אינטרסים שלטוניים גרידא. על כך אוכל להעיר רק, כי אילו הנחתם היתה נכונה, היה צריך המערך לצאת מנצח בבחירות: מפלגה היודעת לזנוח כך עקרונות חברתיים ומדיניים, כדי לרכוש את לבו של ציבור בוחרים חדש, כדי לקיים שלטונה עוד ימים, מפלגה פרגמטית כזאת היתה צריכה לנצח את יריביה בקלות — ולא להיפך" (161).

הדברים נשמעים לפחות היפר-אופורטוניסטיים אם לא ציניים. מדוע רואה מורה הלכות יתרון בזניחת הלכות? משום שלדעתו היריב דאז נעלם ובזמן האחרון אפילו היה לחבר: קאפיטאליזם — יוק! עוד ב'דברי הקדמה' וברשימה הראשונה ('סוציאליזם בגוון ליבראלי') מורה איש בית-ברל: "התייחסויות אבות הסוציאליזם שהיה בהן כוח מניע לגבי דרכה של התנועה הסוציאליסטית בראשיתה, ערכן העיקרי היה בזמנן. ואין תימה... כוחן תש בהדרגה עם הזמן" (6). מדוע? הקאפיטאליזם השתנה, עוד אחרי מלחמת-העולם הראשונה, והיה לקאפיטאליזם ליבראלי, ובעשרים-שלושים השנים האחרונות "אין עוד לומר כי 'תיקן' את עצמו באופן חלקי, למען יוכל להמשיך ולהתקיים למרות הביקורת הסוציאליסטית שנמתחה עליו. הסבר זה אינו מתקבל על דעתנו. שהרי דמותה החברתית-כלכלית של מדינת הרווחה בת-זמננו שונה לחלוטין מדמות הקאפיטאליזם". מדינותיו "קרובות למשטר החברתי-כלכלי שהסוציאליזם לחם עליו", "הקניין אינו מהווה עוד את מקור ההשפעה העיקרי בחברה" (13), "וגם ארצות שבהן שוררים עדיין יסודות ניכרים מן הקאפיטאליזם שלפני מלחמת-העולם הראשונה, כמו ארצות-הברית, מקבלות עתה בהדרגה את התפישה שללא הבטחת שירותים ציבוריים מסוימים על-ידי החברה ובאמצעות המדינה אין ממש בערכי השיוויון האזרחי והדמוקרטי" (12).

קביעות כאלה אתה מוצא לאורך כל הספר. ציטוט דברים מתוך ספרו של החוקר האמריקני-יהודי ארתור ליבמן (1979), כי "היהודים, החל בסוף המאה הקודמת היו, ככלל, חלק מן הסוציאליזם, לא כתוצאה של פרישה מן היהדות אלא דווקא בשל כך, שהם היו במשך כמה דורות באופוזיציה לקאפיטאליזם" (28), הוא מעשה חיובי — אבל אצל דורון זה משמש רק אקדמה לתיוזה בדבר "חולשתו של השמאל הסוציאליסטי ההיסטורי בארה"ב", שלא נבע כביכול אלא מ"התנתקות הדרגתית של מערכת המחירים והשכר מגורמים בלעדיים של היצע וביקוש, התקדמות לעבר התפישה של מדינת רווחה, המספקת שירותים שונים לכל, העוזרת לקיים את מחוסרי העבודה שלה בכספי הכלל" (29).

בקוראך את כל אלה אתה בוודאי נדהם. האומנם שכח אדם דורון את המשבר הכלכלי האיום שהיכה את העולם הקאפיטאליסטי בשנות העשרים והשלושים, את המיליונים חסרי-הכל שנאבקו על עצם קיומם — היכן היתה אז 'מדינת הרווחה' — וכמה בוחרים תמכו אז במפלגות הליבראליות, לעומת מפלגות-הפועלים ההמוניות? רק בפרק זמן קצר-יחסית, בתוקף חלקם המכריע של המוני החיילים והעובדים במלחמה נגד היטלר, הפאשיזם והריאקציה הצ'מברלינית, השיג העם הבריטי ביטוח בריאות ממלכתי והושגו הישגים סוציאליים גם בארצות מערביות אחרות, ובעשור של גאות הצליחה תנועת-הפועלים להרחיב את הישגיה. הבורגנות קראה זאת אז 'מדינת רווחה' — אך אוי ואבוי אם זו מתאפינת — כתיאורו של דורון — בתשלום דמי-אבטלה...

הספר נכתב בשנה הזאת, 1983 — ממש מדהים להיווכח, כיצד איש בית-ברל מתעלם מן המשבר הקאפיטאליסטי הנוכחי, המתמשך כבר כמעט עשר שנים, ועליו כתב אפילו "וול סטריט ג'ורנל": "הממשלות צריכות לנהל מדיניות כלכלית שעה שהתיאוריה הכלכלית נתונה במבוכה אינטלקטואלית. הכלכלנים אפילו אינם מסוגלים להגיע להסכמה הגיונית בשאלה, כיצד לקבוע מדיניות כלכלית." אף אם נביט רק על 24 הארצות המפותחות ביותר, אנו רואים 32 מיליון מובטלים שרק חלק מהם מקבל דמי-אבטלה ואולי גם צלחת מרק — שליש מהם צעירים שמעולם לא זכו במקום-עבודה! הלא קרא איש בית-ברל ב'דבר', כי בכל הארצות האלה מפרקים כבר זה שנים

את 'מדינת הרווחה' — בבריטניה של הגב' תאצ'ר, בגרמניה המערבית של שמידט ועתה ביתר שאת בימי קוהל, בארצות-הברית בשלוט רייגן, וכן הלאה? ! אולם, זה עדיין רק חלק מן האמת על הקאפיטאליזם שנעלם' — החלק החמור ביותר מתרחש ב'עולם השלישי'. הקאפיטאליזם יצר שם לעצמו 'חצר אחורית', כמקור של אוצרות-טבע, מאגר כוח-עבודה זול ושוק לחברותיו המונופוליסטיות. ב'עולם שלישי' זה סובלים יותר מ-500 מיליון בני-אדם מאבטלה ללא כל סיוע. ואם יורשה למשטר חברתי זה, שקיבל מידי דורון צל"ש כ'כמעט סוציאליזם', להמשיך במעשיו גם בעשרים השנים הבאות — יגדל מספר המובטלים עד שנת 2000 למיליארד! לנוכח תהליך האוטומציה והניסיון שהצטבר מאז תחילת המשבר הכלכלי — הניתן לצפות, שמשטר זה ימלא את תביעת משרד העבודה הבינלאומי וייצור עד סוף המאה הזאת מיליארד מקומות-עבודה חדשים?

■ ליבראליזם במקום מפד"ל?

דברי השבח התמוהים האלה לקאפיטאליזם בן-ימינו נועדים ל'התלכךלות' של תנועת העבודה. "לא שמענו מפי חוגים ליבראליים רציניים הצעות לחזור לקאפיטאליזם 'הטהור'", טוען דורון (35). אך מה לעשות: 'חוגים הליבראליים', אף לפי הגדרתו המגמתית של דורון (ליבראליזם לא במובן ה'דארוויניזם' הכלכלי האכזרי של המאה הקודמת אלא במובן הפוליטי, הדמוקרטי-חופשני של המאה הזאת) אינם שולטים בשום מקום; כמעט תמיד היו אלה מפלגות קטנטנות בלבד, שמדי פעם צורפו כשותפות זוטרות לסוציאל-דמוקראטיה השלטת ומשכו ימינה (בגרמניה ובבריטניה), או לקואליציה דמוקרטית בארצות-הברית, אך באחרונה הן מחזקות את שלטון השמרנים.

והרי ממש כך המצב גם בישראל!

דורון מצביע על אמנון רובינשטיין ודרור זיגרמן — אבל הוא יודע כי אף שניים אלה אינם מאוחדים ואינם מייצגי המפלגה הליבראלית. אמת, ישנם בארץ אנשים ליבראליים, על פי רוב אינטלקטואלים ובעלי מקצועות חופשיים, מבשאלת יחסי ישראל-ערב אינם מסכימים למדיניות ממשלת בגין, אך הם מסתפקים בקריאת 'הארץ' — ובשאלות חברתיות רבים מהם בעלי דעות שמרניות, מסכימים לדעותיו של בעל-העיתון. יש עדיין קומץ ליבראליים מסורתיים מסוגו של משה קול — אך אלה אינם טוענים להנהגת המחנה המתקדם בישראל, אלא בידועם את מקומם מסתפקים בתפקיד של בעל-בית זעיר מאוד של 'המערך' — והצדק איתם. כך נהגו גם שרידי הליבראליזם המסורתיים אחר שדיטריך גנשר עבר לקואליציה עם הלוט קוהל — בלי יומרות הצטרפו למפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית.

לאדם דורון יש בעניין זה גם כוונה טובה: ב'ברית ההיסטורית' הוא רוצה להחליף את מפד"ל בליבראליזם. את התיוזה שלו (ושל אחרים) כי "מפד"ל אינה משמשת גשר אל היהדות בחו"ל" (22) הוא מוכיח באריכות. הוא טוען כי "חילוקי-הדעות עם הליבראליזם בתחום המדיני ניתנים לגישור קל יותר מאשר הם המפד"ל" (23). אך לאמתו של דבר, לשם ניהול מדיניות אלטרנטיבית דרושים למערך, במצב הנוכחי של יחס-הכוחות, גם אלה וגם אלה ועוד יותר שותפים — ולנוכח דעותיהם הפוליטיות של שני המחנות לא יסכימו אלה ואלה למדיניות אלטרנטיבית.

מה אפוא ניתן לעשות? לדעתי אכן צריך לבחון את דרך תנועת-העבודה באופן ביקורתי — נכונה הביקורת בקונסטרוקטיביזם — ואולם אל לה לתנועת-העבודה לקבל את העצה "לזנוח עקרונות חברתיים ומדיניים" (161) אלא צריך דווקא לסתום את "הפרץ שפרץ בחזון החברתי של תנועת העבודה ואיפשר למצב החברתי להגיע לדרגת שפל" (24) וכך לצבור כוח. עד להכרעה זו אי-אפשר לדבר על "פיצול עקר" בתנועת הפועלים (7). לא "הגיע התור לליכוד מלא" (כוונת דורון למפ"ס), (135) והוויכוח יימשך. ■

יעקב זילבר